

Emakumeen Etxeetako fenomenoaren garrantzia Euskal Herrian
Amaia Agirre Miguélez, Margaret Bullen, Ixone Fernández de Labastida
AFIT Antropologia Feminista Ikerketa Taldea
Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU)

Laburpena.-

Artikulu honetan, azken hamarkadotan Hego Euskal Herrian hedatu den Emakumeen Etxeetako fenomenoaz aztertuko dugu, zazpi zentzoren analisia oinarri hartuta. Udal ekipamendu publikoak diren Etxe hauek antzekotasunak eta ezberdintasunak dituzte euren artean sorrera-prozesu, funtzionamendu eta kudeaketa-ereduei dagokienez, eta politika feministen aukerak zabaltzeko oso baliagarriak izaten ari dira.

Artikulu honetan, 2003tik aurrera Hego Euskal Herrian zabalduz joan diren Emakumeen Etxeetako esperientzia aztertzen da. Analisi hau, 2018tik 2022ra, gizarte-mugimenduen aliantzak eta elkarlanerako ekimenak behatzeko EHUko lau ikerketa-talde¹ garatu dugun ikerlanean txertatzen da, non, gure kasuan (AFIT Antropologia Feminista Ikerketa Taldetik)², guztiok batera burututako analisisiaz gain³, 2021etik 2022ra, Gipuzkoako Foru Aldundiak sustaturiko *Gipuzkoako Emakumeen Etxeak indartzeko Lurralde Mailako Prozesuan* parte hartzeko aukera ere izan dugun⁴.

Gure ikerlanaren helburu nagusia mugimendu feminista eta erakundeen arteko harremanen azterketa izan da, zehazki, erlazio horiek Emakumeen Etxeetan hartzen duten

¹ Hauek dira ikerketan parte hartu duten UPV/EHUko ikerketa-taldeak AFITez gain: EKOPOL (<https://www.ehu.eus/eu/web/ekopol/>), NOR Ikerketa-taldea (<https://nortaldea.eus/>), PARTE HARTUZ (<https://www.ehu.eus/eu/web/partehartuz/>). Hirurek Eusko Jaurlaritzaren izendapena dute.

² Ikus: <https://afit-antropologiafeminista.eus/>

Ikerlan honetan parte hartu duten AFITeko ikertzaileak hauexek izan dira: Amaia Agirre Miguélez, Margaret Bullen, Carmen Díez Mintegui, Mari Luz Esteban Galarza, Ixone Fernández de Labastida Medina, Miren Guilló Arakistain, Marta Luxán Serrano, Maria Ruiz Torrado, Miren Urquijo Arregi eta Maria Zapata Hidalgo.

³ Proiektu orokor horrek bi azpi-proiektu izan ditu: (1) *Nuevas solidaridades, reciprocidades y alianzas: la emergencia de espacios colaborativos de participación política y redefinición de la ciudadanía* izenekoa, Espainiako Estatuko Ekonomia, Industria eta Lehiakortasun Ministerioak sustatua (CSO2017-8203-R, 2018-2022); eta (2) *Komunitateak ehunduz herri ekimenetatik* izenekoa (2018), UPV/EHU eta Gipuzkoako Foru Aldundiaren arteko hitzarmen batek finantzatua (*Etorkizuna eraikiz* programan).

⁴ Ikus Esteban eta Luxán, koord. (2022). Emakumeen Etxeetako analisiari buruz sortu ditugun hiru argitalpen hauexek izan dira: Esteban, ed. (2020), Guillo, Esteban eta Luxán (2020), eta Barba et al. (2022).

forma eta izaten duten eragina ikertuz. Horrekin batera, Emakumeen Etxeen ezaugarriak eta politika egiteko moduak eta haien inguruan sortzen ari diren aliantzak ere arakatu ditugu. Helburu orokor horiek erdiesteko, lau helburu zehatz definitu genituen: (1) Emakumeen Etxeak edota Txokoak kudeatzeko eredu desberdinak aztertzea eta balizko abantailak eta erronkak zerrendatzea. (2) Tokian tokiko udalak eta berdintasun-teknikariak eta mugimendu feministako taldeen eta kideen arteko harremanak nolakoak diren deskribatzea, balizko tentsioak eta horiek kudeatzeko moduei arreta berezia eskainiz. (3) Emakumeen Etxeetan parte hartzen duten banako zein taldeen artean, eta feministen eta bestelako gizarte-eragileen artean sortzen diren aliantzak, egitasmo eta jardun komunak aztertzea. (4) Espazio horietan aniztasuna nola ulertzen den, zer paper duen eta nola kudeatzen den ikertzea.

Bost urteko ibilbide horretan, eta nahiz eta Emakumeen Etxeak bere osotasunean aintzat hartu ditugun, berariaz, zazpi Etxe aztertu ditugu: alde batetik, Gipuzkoan kokatuta dauden bost: Arrasateko Emakumeen Txokoa, Azpeitiko Emakumeen Txokoa, Donostiako Emakumeen Etxea, Errenteriako Emakumeen Etxea eta Hernaniko Kulturarteko Plaza Feminista. Bestetik, eta Gipuzkoako emaitzak kontrastatu eta aberastu ahal izateko, Iruñeko Emakumeen Etxea eta Koloretxe-Auzo Garaietako Emakumeen Etxea egitasmoa ere ikergai izan ditugu⁵. Lurraldetasunaz gain, Etxeak hautatzeko beste aldagai hauek ere aintzat hartu ditugu: antzinatasuna, sorrera-modua, kudeaketa-eredua eta aniztasuna administratzeko eredu desberdinak.

Antzinatasun desberdina duten zentroak aztertzeak prozesuaren une desberdinean dauden Etxeei begiratzea ahalbidetu digu. Aztertutako guztien artean, Arrasatekoa izan zen atea ireki zituen lehena, 2003. urtean⁶; Donostiakoak 2010ean eta Azpeitikoak 2011an hasi zuen ibilbidea; Errenteriakoak eta Iruñekoak, berriz, 2019an; eta Hernaniko Kulturarteko Plaza Feminista 2021ean inauguratu zen. Koloretxe-Auzo Garaietako Emakumeen Etxea egitasmoa, bere aldetik, 2016an abiatu zuen Galtzagorri Bilboko San Frantzisko Emakumeen Taldeak. Oraindik proiektu bat besterik ez bada ere, talde horrek hainbat ekimen eta jardunaldi antolatu izan ditu beraien proiektuaren helburuak

⁵ Proiektua aurrera eramateko, metodologia kualitatiboa eta etnografikoa konbinatu ditugu, zehazki: (1) 43 sakoneko elkarriketa egin ditugu, Etxeetan modu desberdinetan parte hartzen duten 52 pertsonaren testigantzak jasoz: emakumeen elkarte edo talde feministetako kideak, profesional desberdinak (berdintasun-teknikariak, dinamizatzaileak...) eta berdintasunerako zinegotziak. (2) Behaketa parte-hartzailea Etxeetan antolatzen diren jarduera mota guztietan: bilkura feministak, hitzaldiak, ikastaroak, liburuetako aurkezpenak, erakusketak, edota ospakizunak, besteak beste. Horrez gain, gure lantaldeko kide batzuek aztertutako zentroak ez diren bestelako Etxeetan parte hartu ohi dute. (3) Iturri dokumentalen azterketa (tokian tokiko memoriak eta agerkariak, esku orriak eta abar).

⁶ Urte berean inauguratu zen Ermuko Emakumeen Etxea, Euskal Herrian sortu zen lehena.

ezagutarazteko eta haren nahia udal-gobernuari eta Bilboko mugimendu feministari helarazteko⁷.

Sorrera-prozesuari dagokionez, oro har, Etxeak udalerrri bakoitzaren mugimendu feministaren ekimena izan dira, betiere udal-gobernu zein berdintasun-arloko langileekin elkarlanean. Guk aztertutako zentroetatik Iruñeko Etxea izan da eredu horren salbuespen bakarra, kasu horretan, ekimena Udalarena izan baitzen: prozesu parte-hartzaile bat martxan jarri zen, Farapi Koop. Elkarteak⁸ dinamizatua, hiriaren elkarte eta kolektibo feminista eta emakumeen taldeei gonbidapena luzatuz. Etxea sortzeko inizatiba Udalak hartzearen formula hori gero eta zabalduago dago (hor dugu Gasteizko Sorginenea, esaterako). Gerora begira, sortze prozesu honek, galdera batzuk planteatu ahal ditu: zer nolako ondorioak ekar ditzake hasiera mota horrek? Noraino neutralizatu dezake feminismoaren Etxearekiko autonomia eta erabakimena?

Kudeaketa-ereduei dagokienez, formula ezberdinak daude. Errenterian eta Hernanin, nahiz eta mugimenduarekiko harremana estua izan eta proposamenak egiteko bideak badiren, kudeaketa Udalaren esku dago, eta zinegotziek, teknikariek edota dinamizatzaileek hartzen ohi dituzte erabakiak. Beste herrietan, aldiz, formula mistoak daude indarrean, non herriko talde feministak edo emakumeenak, emakumeen edo berdintasun-kontseiluak, berdintasun-arloko teknikariak eta udal-ordezkariek batera aritzen diren. Aztertutakoen artean, Donostiako eta Iruñeko Emakumeen Etxea bereziak dira zeren elkarte bat baitute, Emakumeen Etxea Elkarte, zeina kudeaketaren zutabe nagusietako bat den Udal Berdintasun Sailarekin batera⁹.

Azkenik, aniztasunarekin zerikusia duten aldagaiak (jatorria, adina, generoa, sexualitatea...) nola kudeatzen diren ere presente izan dugu. Modu batez edo bestez, Etxe guztietan aintzat hartzen dute aniztasuna, baina bereziki interesgarria da Hernaniko Kulturarteko Plaza Feminista, zeina AMHER Hernaniko Elkarte Multikulturalaren egoitza ere den.

Ikusi bezala, zentro hauek guztiek beren artean antzekotasun handiak izan arren, desberdintasunak ere badituzte, bai jatorri/sorrerari dagokionez baita funtzionamenduari eta garapenari dagokienez ere, eta horrek gure azterketa aberasteko ezin baliagarriagoa izan da.

⁷ Ikus: Andino (2017).

⁸ Ikus: <https://www.farapi.com>

⁹ Bizkaiko Marienea Basauriko Emakumeen Etxean ere badago halako elkarte bat.

Hurrengo ataletan, Emakumeen Etxeen fenomenoaren ezaugarri batzuk laburtzen ditugu eta horren atzetik, analisisian ateratako emaitzak eta erronka nagusiak planteatuko ditugu.

Emakumeen Etxeak: Euskal Herrian indar berezia duen fenomeno¹⁰

Emakumeen Etxeetan, emakumeen elkarteak eta berdintasunaren esparruan dauden zinegotziak, arlo edo sailak, eta emakumeen kontseiluak biltzen dira, mugimendu feministaren jarduna eta berdintasunari dagozkion planak eta protokoloak bultzatze aldera. Era berean, zerbitzu mota desberdinak eskaini ohi dira, hala nola, aholkularitza juridikoa, lan-arlokoa, sexuala edo kolektibo prekarizatuen babesak. Eta, jorratzen diren jarduerak asoziatibo, administratibo eta asistentzialez gain, heziketa mailan, Etxeen dinamikan txertatu ohi diren Ahalduntze Eskolen lana¹¹ ere nabarmengarria da, urtero zientzako emakume eta hainbat gizon erakarri ohi dituzten ikastaro eta tailerren agenda anizkoitz eta zabalarekin¹². Eskola hauek Euskal Herrian dauden herri-hezkuntzako adibide behinenak izango lirateke, duten izaera eta zabalpenagatik¹³.

Etxeek mundu mailako mugimendu feministaren aldarrikapen klasiko bati erantzuten diote, hau da, lokal propioak izatea biltzeko eta elkarrekin gogoeta egiteko, eta gizarte-desberdinkerien aurka egiteko, baina baita sortzeko, dibertitzeko eta bertan babesak aurkitzeko ere. Nazioarte mailan ugariak dira lokal edo espazio feminista motak: topaketa-lekuak, osasun-zentroak eta bestelako zerbitzuak, argitaletxeak, liburudendak, kafetegiak... Beraz, etxe edo espazio feministak sortzearen ideia ez da Euskal Herrikoa bakarrik, baizik eta nazioarte eta estatu mailako tradizio luze batean erroten da. Horren ondorioz, emakumeek eraikin edo lokal publikoak hartzen edota birdefinitzen dituzte ekintza sozial eta politikorako.

¹⁰ Ikus: Esteban (2022).

¹¹ Euskaraz ofizialduz doan “Ahalduntze Eskola” izena erabiltzen ari gara, nahiz eta Gipuzkoan, “Jabetze Eskola” erabili ohi den eta, Bizkaian, “Jabekuntza Eskola”. Ahalduntze Eskolen inguruan ikerketa hauek kontsulta daitezke: Fernández Boga (2012) eta Picaza (2017). Ikus ere:

https://eu.wikipedia.org/wiki/Emakumeen_ahalduntzerako_Eskolak_Euskal_Autonomia_Erkidegoko_uda_lerrietan

¹² Zenbait Etxek, Basauriko Marienea kasu, ahalduntze eskola bat izan zuten jatorrian. Beste batzuetan, Eskola Etxearen egitasmoaren parte izan da. Bilboko kasua berezia da: Udalak muzin egin dio orain arte Galtzagorri talde feministak San Frantzisko auzoan sortu nahi duen Koloretxe zentroa babesteari. Horren ordez, “ahalduntze eskola ibiltari” bat abian jarri nahi omen du, hiriko kultura-etxe guztietan jarduerak proposatuz.

¹³ Herri-mugimenduetako hezkuntza-dimentsioaren garrantziaz, ikus monografiko honetako lehen artikulua eta baita Palumbo (2014).

Euskal gizartearen kasuan, badaude zenbait berezitasun. Hasteko, azpimarratu behar da fenomeno honek baduela gurean garrantzi handia, kopuruagatik eta proiektioagatik ere bai. Artikulu hau idazterako momentuan, hamazazpi Etxe ditugu Hego Euskal Herrian: bederatzi Gipuzkoan (Arrasate, Azpeitia, Donostia/San Sebastián, Eibar, Errenteria, Hernani, Urola Garaia, Zarautz eta Zumaia); sei Bizkaian (Arrigorriaga, Balmaseda, Basauri, Durango, Ermua eta Ondarroa); bat Araban (Vitoria-Gasteiz); eta beste bat Nafarroan (Iruñea). Baina, beste herri askotan sortzeko prozesuak abian jarri dira.

Sarreran aipatu bezala, antzekotasunak eta desberdintasunak aurki daitezke. Esaterako, izena bera: testu honetan “Emakumeen Etxe” izen generikoa erabili arren, toki batzuetan “Emakume edo Emakumeen Txoko” izena dute, eta Hernanin, “Kulturarteko Plaza Feminista”. Beste aldetik, eta nahiz eta zentro hauek ez dauden beren artean modu formalean koordinatuta, praktikan, harreman estuak mantentzen dituzte bertan lan egiten duten berdintasun-teknikari eta dinamizatzaileen bitartez eta mugimendu feministak dituen sareen bidez.

Atal hau bi ideia nagusi azpimarratuz bukatu nahi dugu. Batetik, Emakumeen Etxeak babes, elkartasun eta ahalduzko indibidual eta kolektiborako sareak sorrarazteko espazio ezin egokiagoak direla, emakumeen gogoeta eta parte-hartze aktiboa ahalbidetuz, eta feminismoa ikusaraziz eta proiektatuz. Horregatik, esan daiteke Etxeak laborategi feminista apartekoak izaten ari direla, non politika-, prestakuntza- eta laguntza-jarduerak eragin handia duen bertan parte hartzen duten pertsonen subjektibotasunaren eta kontzientzia politikoaren birformulazioan (Esteban, 2022). Bestetik, gogoratu nahi dugu euskal lurraldean txertatze handia duen ekimena dela, udal mailako baina udal mugetatik kanpoko oihartzunarekin ere bai. Beraz, oraindik gehiago haziko den fenomeno dela aurreikus daiteke.

Emakumeen Etxeek planteatzen dituzten erronka batzuk

Esan bezala, Emakumeen Etxeak ekipamendu publikoak dira. Beraz, aldeak alde, udal-mailan dauden beste zentroyen pare jarri behar direla uste dugu, hezkuntza-, kultura- eta osasun-zentroyekin alderatuz, besteak beste. Hori bai, kasu honetan, apartekotasun bat dute: Euskal Herrian tradizio handia duen mugimendu feministaren urteetako lanaren ondorioz izatea, elkarte feministek udal-instituzioekin lankidetzan diharduten espazioak baitira. Esan dugu ere Etxeetan zerbitzu mota desberdinak eskaini ohi direla, eta, jorratzen diren jarduera asoziatibo, administratibo eta asistentzialaz gain, heziketa mailan, Etxeetan txertatuta dauden Ahalduzko Eskolen lana ere azpimarragarria dela.

Noiz edo noiz, jarduera horien guztien ondorioz, elkarte edo plataforma feminista berriak ere aktibatzen dira.

Hori guztia aintzat hartuz, nabarmendu behar da zentro hauek direla gaur egun Euskal Herrian dauden herritarren eta erakundeen arteko parte-hartzerako ekimenen artean orekatuenetariko eta arrakastatsuenetariko bat, mugimendu feministak berak baina, oro har betiere, gizarte-eragile zein indar politiko nagusiek ere aitortuta eta babestuta. Horretan ere laborategi funtsezkoak izaten ari dira, eta Etxeen dinamiketan parte hartzen dutenen arteko eztabaida, tentsio eta gatazkek euskal ezkerria egun bultzatzen ari den politikaren nondik norakoen indarguneak, ahulguneak eta gakoak ezin hobeto seinalatzen dituzte.

Hain zuzen, kudeaketa eta politika egiteko moduei begira, eredu desberdinen balizko abantailak eta erronkak azalera gure analisian, alderdi positibo eta negatiboekin. Kasu askotan ikusi dugu ezinbestekoa (izan) dela udalaren apustua, ez bakarrik Emakumeen Etxe bat sortzeko, baizik eta herriko mugimendu feminista agentetzat hartzeko, eta bere egitekoa, erritmoak, ezaugarri partikularrak eta erabakimena errespetatzeko. Horrek proiektuen arrakasta bermatu dezake.

Edonola ere, funtsezkoa da lekuan lekuko formula bat bilatzea eta probatzea. Formula berberak ez du zertan balio herri guztietan, nahiz eta besteen esperientziatik izugarri ikasten den. Besteen funtzionamendua ezagutzearen garrantzia argi gelditzen da, adibidez, herri batean Etxe bat sortu nahi dutenean. Kasu horietan, ohikoak izaten dira bisitak beste Etxe batzuk gertutik ezagutzeko eta bertako eragileekin informazioa sakondu ahal izateko. Horrez gain, azken urteotan eratu diren Etxeetan (Errenteria, Hernani, Iruñea...) sortzeko prozesu parte-hartzaileak jarri dira martxan, kanpo-agenteei dinamizatuta, eta batzuetan nahiko luzeak izan dira: hori garrantzia bat da etorkizuneko kudeaketa eredu baliagarri bat finkatu ahal izateko, non are eta botere harreman gutxienak egongo diren.

Egindako elkarrizketetan agertutako alderdi negatibo edo hobetu beharreko elementu moduan, baliabideen falta behin eta berriro agertu da. Soilik Ahalduntze Eskolen eta zerbitzuen kudeaketarekin eta harrera lanak egiten, gaindituta daude dinamizatzaileak zentro askotan. Horren ondorioz, batzuetan, elkarlana, elkartegintza eta mugimendurekin harremanak sustatzea azken plano batean gelditzen da, ezin kudeatuz. Baliabideak jartzeak proiektu hauen iraunkortasuna bermatuko luke.

Ikusi dugunez, kogestioa edo gestio mistoa (Donostia, Iruñea) formula ezin interesgarriagoa da mugimendu feminista eta herritarrak agente garrantzitsu gisa presente

egoteko ere. Baina kogestioak ere baditu bere arriskuak, erritmo desberdinek, burokraziak eta halakoek elkartegintza erretzen eta desgastatzen badute. Bestalde, kogestioa izan edo beste eredu bat, ikusi da udal talde eta gobernuen kontrola erregulatzeko alternatibak ere topatzea ezinbestekoa dela eta adibide ezberdinak aurkitu ditugu.

Ondorioz, erronka garrantzitsu bat agertzen zaigu: nola blindatu Emakumeen Etxeen eredua, gehiegi burokratizatu gabe? Izan ere, aldaketa politikoak egonda ere, Etxeen egonkortasuna, finantzazioa eta autonomia bermatzea funtsezkoa da, bertan parte hartzea ahalik eta gehien erraztuz.

Beste erronka garrantzitsu bat da zerk funtzionatzen duen eta zerk ez ondo identifikatzea. Berrikusi eta hausnarketa egin. Etengabeko errebisioa behar du horrelako proiektu berritzaile batek. Hausnarketa hori Euskal Herriko mugimendu feministak ere egin beharko luke, Etxeetan zertarako eta zergatik parte hartu nahi duen pentsatuz eta hainbat herritako esperientziak taxuz alderatuz eta aztertuz.

Pixkana pixkanaka, Etxeek udalekin eta bestelako erakundeekin dituzten harremanek hobera egin dute nabarmen. Hori bai, batzuetan herritik kanpoko aitortza barrukoa baino irmoagoa izan da. Salbuespen esanguratsuena Bilboko Koloretxe egitasmoa litzateke, non argi gelditu den Etxe hori martxan ez jartzeko traba nagusia Udalaren atxikimendu falta den.

Erakundeekin mantentzen diren harremanen gorabeherak udal taldeen aldaketekin, talde horien jarreraren aldaketekin baina baita postu horietan dauden pertsona jakinekin ere zuzenean loturik daude. Halere, argi gelditzen da Etxeetako langileak eta kideak, aktibista feministak, aditu egin direla instituzioei aurre egiten eta beraien jarduerak, nola edo hala, iraun arazten.

Berdintasun-teknikariak, Etxeetan kokatuta egon ohi dira eta hori ere baldintza garrantzitsutzat jotzen da dena ondo joateko. Era berean, Etxeetan lan egiten duten teknikariak zein dinamizatzaileak mugimendu feministako kide konprometitu izatea ere elementu baikortzat hartzen da.

Emakumeen Etxeek herrietako beste eragileekin (gizarte-mugimenduak, gobernu kanpoko erakundeak, elkarteak...) mantentzen dituzten aliantzak anizkoitzak eta mota desberdinetakoak izan ohi dira. Aliantza horiek, askotan, Etxeetako kideek praktikatzan dituzten banakako aktibismo edo parte-hartzeen bidez ehuntzen dira; hau da, militantzia anizkoitza aurrera daramaten pertsonak egiten duten zubi-lana garrantzitsua da. Beste batzuetan, baterako ekimenak taldeen edo elkarteen arteko adostasun edo proiektu puntual zein egonkorren bitartez gauzatzen dira.

Gure ikerlanean agerian gelditu da egunotan ohikoa bihurtu den “gauzak elkarrekin egitea”¹⁴ deitu dugun politika egiteko jarrera bat, zeinetan ez diren derrigorrez eragileen arteko aliantza iraunkorrak eta epe luzerako egitasmoak bultzatzen, baizik eta denbora iraupen mugatua dutenak eta uneko konpromisoa eskatzen dutenak. Horren ondorioz, XX. mendean ohikoagoak ziren politika egiteko moldeen aurrean, gaur egun, aktibismoa ulertzeko eta praktikatzeko erak aniztu egin dira, batez ere gazteen artean, eta kanpaina eta egitasmo ondo zehaztuak, inprobisatzen diren une bateko ekintza eta plataformen funtzionamenduekin uztartzen dira.

Edozein kasutan, aztertu ditugun prozesu guztietan, Etxeen ibilbidea bera osagai printzipala da: geroz eta urte gehiago martxan egon, orduan eta aliantza sendoagoak eratzeko aukerak daude, nahiz eta proiektuaren hasierako “ilusioa” ere gutxitu ahal den.

Etxeetako partaideen artean aniztasunaren inguruan gogoeta egitea edota bultzatzea zeregin nabarmengarria dela ere frogatuta gelditu zaigu. Zentzu horretan, esan daiteke Etxeak aniztasunerako espazioak izan badirela, aniztasuna aldi berean errealitate eta erronka izanik. Dena den, etnia eta jatorria dira lehenetsi ohi diren aldagaiak, batez ere nazioarteko migrazioari loturik. Bigarren lekuan dago adina, batez ere, gazteen faltaren inguruko kezka, eta ondo identifikatuta dago zergatik gazteek ez duten leku guztietan parte hartzen: proposatzen diren jarduera motengatik eta, bereziki, Etxeen instituzionalizazioagatik. Halere, bai emakume migratuen bai gazteen parte-hartze arrakastatsurako adibide onak ere badaude, Hernanin esaterako. Eta gako orokor bat: Etxeetan aniztasuna babesten edo bultzatzen duten elkarteek parte hartuz gero, pluralismoa lortzeko arrakasta handiagoa izango da.

Emakumeen aldeko politikak eta feminismoa ulertzeko moduen inguruan, eztabaidak eta tentsioak izan dira zenbait Etxetan (Errenteria, Iruñea). Esan daiteke eztabaida horiek presenteago daudela Etxea sortzearen iniziatiba instituzionala izan denean eta, prozesuan, euren burua feministatzat duten eta ez dutenei ere antzerako protagonismoa eman zaienean. Hori bai, tentsioak sortu ahala irtenbideak ere topatzen dira, feminismoak barne-gatazkei aurre egiteko duen eskarmentuaren zeinu gisa. Edozein kasutan, kaleko feminismoa indartzea ere garrantzitsutzat jotzen da eta hori ez da beti automatikoa.

Aukera sexuala eta aniztasun funtzionala dira aniztasunari dagozkion osagai ahaztuenak, nahiz eta berariazko ekimen zenbait ere indarrean egon. Eta hizkuntzen

¹⁴ Ikus: Esteban et al. (2020).

arteko (euskara eta gaztelania, batez ere) bizikidetzarako tresnak eta estrategiak edonon aurkitzen dira.

Baina, esan dugun moduan, jatorriari buruzko desberdintasunak dira kezka eta ekimen gehien sorrarazten dituztenak. Noiz edo noiz, emakume migratzaileek zerbitzuen bidez ezagutzen dituzte Etxeak eta hori beste jardueretarako ate ere izan daiteke. Beste batzuetan, badaude herrietan migrazio arloko elkarteak, mistoak zein emakumeenak bakarrik, eta baterako jarduerak bultzatzen dira. Edonola ere, Etxeak ez dira bakarrik emakumeak beraien eskubideen alde mobilizatzeko bitarteko, gizarte osoan integratzeko bidea ere baitira.

Dena den, nahi ala ez, emakume guztiek ez dituzte Etxeetako edo herri-mugimenduetako kide aktiboak izateko aukera berdinak. Behar, ordutegi eta egoera ekonomiko desberdinek goitik behera baldintzatzen dute gizartean parte hartzea. Beraz, artikulu hau bukatzeko, gure ikerlanaren ondorio nagusietako bat azpimarratu behar dugu: Emakumeen Etxeak funtsezko funtzioa izaten ari dira Euskal Herrian aurrera eramaten ari garen praxi feministaren arloan, eta bai gizarteak bai erakundeek babestu behar dituzte. Baina genero-desberdinkeriak eta sexismoa desagerrarazteko klasismoa, arrazismoa eta bestelako ismoen aurka ere jo behar dela ere argi gelditu zaigu eta, horretarako, ezin egokiagoak izan daitezke Etxeetan sustatzen ari diren esperimentazioa eta jorrazteko bideak.

Bibliografia

Andino, Susana (2017). *La Casa de las Mujeres de los Barrios Altos de Bilbao: Una reivindicación feminista en barrios transitando de la marginalidad hacia la gentrificación*. Master Amaierako Lana. Ikasketa Feministak eta Generokoak Masterra. Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU).

Barba Gassó, Marta; Guilló Arakistain, Miren; Zabalo Bilbao, Julen; Luxán Serrano, Marta; Arana Arrieta, Edorta eta Bárcena Hinojal, Iñaki (2022). *Euskal Herriko gizarte-mugimenduak pandemia garaian. Egoeraren ondorioak, egokitzapenak eta eszenatoki berriak*. Bilbo: EHUKo Argitalpen Zerbitzua.

Esteban, Mari Luz (2022). Women's houses in the Basque country: political, cultural and bodily laboratories of feminism. *Journal of Gender Studies*. Published online: 2 julio 2022. <https://doi.org/10.1080/09589236.2022.2094351>

Esteban Galarza, Mari Luz (ed.), eta Agirre Miguelez, Amaia et al. (2020) *Komunitateak ehunduz herri ekimenetatik / Tejiendo comunidades desde iniciativas populares*. Leioa: EHUKo Argitalpen Zerbitzua. Ikus:

<https://addi.ehu.es/bitstream/handle/10810/47765/USPDF202499.pdf?sequence=1&isAllowed=y>,
eta: <https://addi.ehu.es/bitstream/handle/10810/47764/USPDF202444.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Esteban, Mari-Luz, Guilló-Arakistain, Miren eta Luxán-Serrano (2022). Ethnography of the kitchen: The Women's House, a space for feminist Alliance and intercultural encounter. *Ethnography*. Online First Published: 2022ko apirilak 17. Ikus: <https://doi.org/10.1177/14661381211073122>

Esteban, Mari Luz, eta Luxán Serrano, Marta(koord.) (2022). *Mugimendu feminista eta Emakumeen Etxeak: politika egiteko moduak, harremanak eta erronkak*. Txostena (argitaratu gabea).

Fernández Boga, Mertxe (2012). *Escuelas de Empoderamiento para las Mujeres: Nuevas experiencias de formación y transformación feminista en la sociedad vasca*. Trabajo Fin de Master. Master en Estudios Feministas y de Género. UPV/EHU.

Guillo-Arakistain, Miren, Luxán Serrano, Marta eta Esteban, Mari Luz (2020). La casa delle donne nei Paesi Baschi: dibattiti, processi e alleanze. In M.L. Alga eta R. Cima, (ed.) *Allargare il cerchio. Pratiche per una comune umanità*, 25-41. orr. Bari: Progedit.

Palumbo, Mercedes (2014). Un desplazamiento semántico, político y geográfico en la tradición de estudios sobre Movimientos Sociales: Aportes del concepto de movimiento popular. *Estudios*, 32: 25-48.

Picaza Gorrochategui, Maitane. (2017). *Espacios propios para las mujeres y procesos de empoderamiento: la Red de Escuelas de Empoderamiento de Bizkaia*. Tesis doctoral. Universidad de Deusto.